

Kis magyar módszertani emlékezés, kicsi kortöredék

(Nem tudom ki vagy...)

I.

Minden rendben zajlott. Az érettségi, katonakötelesként a hadkiegészítő parancsnokság engedélye, a szükséges meghívólevelek Nyugat-Német- és Franciaországból, Svájc-ból, az átutazó passzushoz Ausztriából, talán ahhoz nem is kellett(?), nem emlékszem... Rendben volt a „kezesem” is, egy rendőr-tiszt, szüleim jó barátjának legközelebbi rokona, aki – természetesen szóban – felelősséget vállalt értem, hogy a vízumom lejárt, azaz négy hét után visszatérek nyugatról. Nem maradok kint, vagyis a korabeli szóhasználat szerint, nem disszidálok... És a készülődéssel, az 1977-es, izgalommal teli nyár elején, egyik nap házunk előtt, váratlanul megjelent egy vajsínű Lada. Ezzel kezdődött nyolc év furcsa és makacs, emlékezetemből azóta is törölhetetlen története...

... mert a vajsínű Ladából egy teljesen – addig és azóta is – ismeretlen, alacsony, bongyor hajú, szemüveges, bár bemutatkozott, mégis „névtelen” férfi szállt ki. Halkan, szelíden köszönt és óvatos, mint utólag kiderült, megfelelő módszertani alapossággal, megfontoltsággal, információs biztonsággal, lépésről lépésre beljebb kérdezte magát. Egészen az előszobáig. Szerencsére, akkor és utána sem tovább! Vagy csak azt hiszem? Az úriember behízelt modorral közölte velem, hogy tudja(?), nyugatra készülök és ezzel kapcsolatban lenne némi beszélgetni valónk. No, miről? Hamar kiderült... Finoman rákérdezett – bocsánat, lehet, hogy a sorrend nem pontos! –, hogy tudom-e kinek köszönhetem a nyugati utamat, a vízumot. Mivel tudtam, a válasz nem volt kétséges, ezért mondtam az illető nevét, aki megfelelő erkölcsi kaucióval, közbenjárt értem. Következő kérdésként felvetődött, amiből kiderült, pontosan tudta, kik lesznek a vendéglátóim, szóval kérdésként felvetődött, hogy mit teszek, ha esetleg az emigrációs körök úgymond faggatnának, vagy netán be akarnának szervezni. Hová?! Mondtam, hogy nem értem a felvetést. Aztán egy másik témában újabb konkrétumok jöttek. Például a győri Kassák Kör, ahová a hetvenes évek közepén kerültem, egy, ha jól emlékszem előre nyomtatott, csak név és időpont kitöltést „igénylő” meghívóval invitált maguk közé a társaság vezetője, miután felfigyeltek rám, mikor tizenöt-hat éves koromban verseket közölt tőlem a megyei lap kultúroldala. Szóval jöttek a nevek, hogy mit tudok róluk, meg aztán nyomtatékosító aduásznak Kádár Pétert említette, akinek „tudom-e, hogy miért kellett mennie a megyéből”, mert... Mert persona non grata lett... Nem kívánatos személy. Az az újságíró, költő, a Kassák Kör egyik meghatározó tagja, akiről évtizedekkel később tudtam meg, egyik nagyon közeli barátjától, hogy irodalmi

álnévként egy ukránosan hangzót választott, ami miatt az akkori szovjet nagykövetségen lázas kutatásba kezdtek, ki lehet az a nagyszerű poéta, akinek tollából ilyen sorok születnek. Sehol sem találták a nagy Szovjetunióban. Mikor a csalicsel kiderült, hát finoman szólva, Kádár Pétert nem dicsérték meg érte, de csel ide vagy oda, amit írt, valóban jó volt. Azt elismerték. Költői álnevet máskor is használt. Például egy irodalmi pályázaton, ahol az eredményhirdetés előtt az egyik zsűritag odalépett hozzá és közölte: „Na Petikém, az idén nem te kapod a díjat, találtunk egy új tehetséget.” Majd mikor szólították a legjobbakat és felolvastak egy nevet, Kádár Péter felállt és átvette a neki járó kitüntetését, a tisztelt zsűritag legnagyobb meglepetésére...

Kanyarodjunk vissza ahhoz az előszobai asztalhoz, ahol „vendégemmel” a „kapcsolatépítő” beszélgetés, vagyis inkább monológ zajlott. Miután még néhány név elhangzott, megemlítette, hogy „csak” pár információt kellene leírnom a kassákos összejeveletekről és a nyugati tapasztalataimról, találkozásaimról. Megjegyezte, erről ne szóljak senkinek, még a szüleimnek se, majd elkészönt és megígérte vagy inkább finoman megfenyegetett, hogy elutazásom előtt még egyszer visszajön, egyeztetni(?). Becsületes ember volt, vagyis a dolgát tette, így valóban visszatért. De közölte, nem száll ki, kocsikázzunk egyet és olvassam el, amit hozott. Nem mentünk messze, csak a falu határába, ahol megállt és kezembe nyomott egy oldalnyi gépelt papírt, amely arról szólt, hogy vállalom, ha valami érdekes jut a tudomásomra stb., stb., akkor arról néhány sor feljegyzést készítek. Szóval a korábbi lemez, csak most a „B” oldal, vagyis az írott változat. S a szöveg alatt az aláírás helye. Megrökönyödésére az üresen maradt... Hátha még azzal is szembesítettem volna, hogy kérése(?) ellenére inkább Karinthyra hallgattam, vagyis nem mondhattam el senkinek, elmondtam hát, ha nem is mindenkinek, de a családomnak igen, a „bármilyen történet” esetére gondolva. Így drága nagyanyám, mikor emberünk a házhoz visszavitt, karját rázva fenyegetett. Angyalarcú beszervezni szándékozom nem tudta eldönteni, hogy ez kinek szól: neki vagy nekem. Én tudtam...

Joggal merülhet fel a kérdés a részletek sűrűjében, hogy honnan tudta egy tizenennyolc éves fiatalember, hogy miről is van szó, honnan vette a bátorságot, hogy alig serdültként az erős ajánlatnak ellenálljon? Csak Bendegúzt tudom idézni az *Indul a bakterházból*: nem olyan családból származom. Vagyis olyanból, ahol a közeli történelem, a léleknek, a kapcsolatoknak ártó politika mindennapi – a gyerek előtt sem tabu – téma volt. Többek között Gabi bácsi története, aki friss diplomás orvosként ötvenhatban menekülő „ellenforradalmár” sebesülteket kötött be. Nem tett mást, mint esküjéhez hűen, kötelességét teljesítette. Felesége, érthetetlen döntéssel, feljelentette, aminek következménye, a hatvanas évek eleji amnesztiáig, a váci fegyház „vendégszeretete” volt. Mellékhatásként a hidegtől lebévult, deréktől lefelé teljesen. Élete végéig tolókcocsival közlekedett, így látta el hivatását, így rendelt, ameddig állapota engedte... Hosszan sorolhatnám még a családtörténet sajátos, témába vágó lapjait, amelyeket megerősített az 1974-ben hozánk betoppanó, Nyugat-Németországban élő, ifjú energiákkal gyökereit kereső rokon, Antal, aki ősi famíliánk történetét kutatta és meg akarta ismerni a magyarországi rokonságot, az óhazát, no és persze a kommunista rendszert is. Ő nem csak finom csokikat, illatos teákat, az akkor nagy sláger almaszappant, nem csak egy-egy divatos ruhadarabot, hanem nálunk akkor buzgón tiltott, kinti magyar újságokat, könyveket, például az erdélyi magyarok helyzetéről, és „irredenta” hanglemezeket is hozott. Mindehhez

több estényi információt, amelyek tovább nyitották a szemet, a szemünket. A szememet. Ezért nem tűnt számomra annyi idősen sem „idegen nyelvű” beszélgetésnek az ominózus, 1977 nyár eleji megkeresés...

II.

...visszajöttem. Igaz, a megbeszéltekhez képest egy hetes, nem kis konfliktust és családi riadalmat kiváltó késéssel (máshol meg szerintem dörzsölték a tenyerüket, bár lehet, hogy ez csak merő rosszindulat tőlem!), mert mi ott kint úgy gondoltuk, ha már négy hétre szól a vízum, akkor maradjak négy hetet! Úgy tettem! Az előzmények ismeretében kétségbe esett mindenki, mikor nem érkeztem meg a korábban, még itthon megbeszélte vonattal Hegyeshalomra. A kérdés (fél)jogos: de hát nem volt telefon? A válasz: nem nagyon! Ráadásul abból a kevésből is igazán el kellett találni az időpontot, hogy főleg a néhány falusi telefonnál, valakit épp akkor és ott találjon meg az ember az ezer kilométerre lévő vonal végén, amikor arra szükség lenne. Nekem sajnos csak a családi riadalmat okozó „esemény után”, de jelentem(!) sikerült... Szóval visszajöttem és látogatóm hamarosan újra „vendégségbe” jött és élménybeszámolót várt tőlem. Ismét nem mentünk semmire, majd röviddel később, már főiskolásként, egy következő találkozáskor újabb nevek hangoztak el, így egy általam nagyon szeretett és tisztelt néprajzkutató tanáromé. Na, akkor kezdett idegesíteni a forgatókönyv! Közöltem, hogy erről az emberről (sem! és senkiről!) nincs mit mondanom, azon kívül, hogy amit és ahogy tesz, az maga a tisztesség, a tiszta tudomány és a magyarság. (Zárójelben megjegyzem: ez volt a baj velem!) Aztán gyorsan gurítva jött a következő név, a már említett németországi rokon, hogy tudják a geneológiai kutatásait, nem beszélnek-e erről. Elmondtam, amiről nekik már rég információjuk volt, hogy többek között anyai ági családunk történetével foglalkozik, de nem „illegálisan”, nem titokban és nem hátsó (ezt nem tudom értette-e?) szándékkal. Újabb bukta oda! Aztán, ahogy egyre beljebb kerültem az események sűrűjébe, egyre több olyan országos rendű-rangú költő, író fordult meg házunkban, akik nem éppen a korszak dédelgetettjei voltak, nem éppen a politikai kánon dalait fújták és hát, bár szerintem előzetes ismeretekkel, de rájuk is kíváncsiak voltak a, most már nevezzük így, zaklatóim. Azért úszott be a többes szám, mert közben frissítették az állományt, vagyis a „kodzsekes” szóhasználat szerinti „Fürtöske” mellé új arcok szegődtek. Sőt új módszerek! A látogatások megszűntek, helyettük jöttek a „meghívók”, mégpedig, ahogy ők nevezték, adategyeztetésre a városi hadkiegészítő parancsnokságra. Az elsőt szó szerint és komolyan vettem, de aztán kiderült, hogy nem adatokat egyeztetünk, vagyis nem olyanokat, amilyenekre én először gondoltam, hanem tovább alkudozunk, próbálkozunk ama bizonyos „szolgálatban”. Ez már az első alkalommal világossá vált, amikor (elegánsan hívom így) az „intézmény recepciójánál”, miután megnézték a „passzust”, majd az arcomat, közölték, hogy (csak blöffölök, mert pontosan nem emlékszem) jobbra a második iroda. Ott a zárt ajtó mögött, új fejek, négy szemközt(?) tovább „piacoltak” velem. Az „üzlet” több próbálkozás után sem jött össze. Egyre jobban zavart ez a procedúra, ez a, nevezzük jóindulattal így, az értetlenség, de energiájuk, számomra azóta is megfajthetetlen okból (hát ki vagyok én?) nem hagyott alább. Az utolsó biztosítékot egy 1985-ös (nyolc év kitarthat!) telefon verte ki, amikor is az iskolában, ahol tanítottam, hívtak telefonon, hogy mikor találkozhatnánk. Hosszas próbálkozás után, részemről (mert ők úriemberek voltak!) kicsit indulatosan abban

egyeztünk, erre viszont határozottan emlékszem, pénteken a harmadik óráig lyukas, akkor beszélhetünk. És megérkezett! Egy monológ, majd egy rövid párbeszéd után elhangzott, hogy itt akkor vége, le lehet szállni rólam, mert tíz év múlva sem tudok mást mondani, mint, hogy NEM! Jó ideig úgy tűnt, hogy megértettük egymást, de a postai küldeményeim mást bizonyítottak. Főként az Erdélyből, majd később a nyugatról érkező leveleim szinte kivétel nélkül, a címkézett „nájlón” zacskó tanúsága szerint, a „postán megsérült”-ek. Persze, véletlenül! Ejnye-bejnye! De mondhatnám azt is, hogy hiszi a piszi...

III.

... viszem tovább a történetet az időben, csak úgy mellékszálként mégis megemlítem, hogy a nyolcvanas évek elejétől, elég hosszan, ha nem is „előfizetőként”, de buzgó másodolvasóként eljutott hozzám a stencilezett *Beszélő*, amit mindig egyik barátom anyukájának kisvárosi fodrászüzletében, egy akkor divatos áruház reklámszatyrában vettem át. Sőt kicsit később olyan szamizdatok, az AB Kiadó könyvei is kezembe kerültek, mint például Bulgakovtól a *Kutyaszív*, amit bizony nem soroltak az iskolai kötelező olvasmányok közé. A történethez tartozik még néhány szembesülés, ami tovább nyitotta a szememet. Egy alkalommal, a már említett író barátaim egyike, aki hála Isten visszatérő vendég volt nálunk, utánam jött a konyhába, ahová a társaságból borutánpótlásért mentem, és halkán megjegyezte, hogy nem furcsák-e nekem X., mondta a nevet, kérdései. Akkor elgondolkozva, határozatlanul válaszoltam, aztán mégis tovább dolgozott bennem a kérdő mondat, ami végül, jóval később bizonyosságot nyert, választ kapott. Ahogy a mi köreinkben szoktuk mondani: valóban eggyel többen voltunk... Egy másik alkalommal az akkor még Történeti Hivatalnak nevezett intézményben jártam, ahol bemutattak az „őrnagy úr”-nak, aki a besúgás ügyében nagyot robbantott a kilencvenes évek gyenge hajnalán. Értelmesen töltve a szabad napokat, bölcsre őszült fejjel egy olyan kiállítást nézett meg, ami bemutatta az állambiztonság módszertani sokszínűségét, metszetében felvonultatta a kreatív eszköztárat: a lepedő alá helyezett kis hangrögzítő küttyütől a tollba épített fényképezőgépig. Hosszan lehetne sorolni, hogy még miféle technikai bravúrokat. Szóval az „őrnagy úr”, miután mondtam, hogy honnan érkeztem, mivel foglalkozom, közölte: „Akkor találkozhattunk is!”, mert hogy neki felénk volt a szolgálati helye, a munkaterülete pedig a színház, az irodalom és hasonlóak voltak. Mondtam, előfordulhat, csak a folyó nem ugyanazon a partján álltunk. Megjegyzem: érdemei elismerése mellett megkapta a Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, az indoklás tanúsága szerint, a jogállami Magyarország megteremtéséhez való hozzájárulásért, személyes kockázatvállalásának megbecsüléseként. Ami számomra még megdöbbentőbb, hogy a tévé egy olyan portréfilmet készített róla, ahol fejtől fél méterre az éjjeli szekrényen a Szentírással, kertjében „Isten csodái”-val, már-már szent életű apostolként nyilatkozott. Mindez nem lenne baj, mert hát tudjuk, ismerjük a Saulból lett Szent Pál damaszkuszi útján, de... Miközben erről elmélkedtem, eszembe jutott a tiltott, majd túrt Európa Kiadó zenekar dala a nyolcvanas évekből, Menyhárt Jenő zseniális szövegével: „Agyamban kopasz cenzor ül / Minden szavamra ezer fül / Valaki helyettem gondolkodik / Valaki helyettem távozik / Nem nyerhetek, nem veszthetek / Ha nem leszek, hát nem leszek / Szabadíts meg a gonosztól! / Szabadíts meg a gonosztól!” Ebből született a kérdés: hogyan állunk ma a kopasz cenzorokkal, a

gonosszal? Változott valami? A válasz maradjon néma, helyette inkább jöjjön elő egy újabb dalszöveg a messzi időkből, a Jenőékhez hasonló kategóriába tartozó Müller Péter Sziámi-féle Kontroll Csoporttól: „Nyilvántartottak / nyilván tartanak / tőled / tartanak / tőled / nyilván tartanak tőled”. De negyven éve tartó jámborsággal kérdezem: miért?

M. Novák András:
Inkább
2012

